

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİNE İZDÜŞÜMÜ

Huriye YILDIRIM ÇINAR*

Öz

Türkiye-Ukrayna ilişkileri, tarih boyunca köklü ve çeşitli alanlarda gelişen bir dostluk ve iş birliği temeline dayanmaktadır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Ukrayna'nın bağımsızlığı ilanı sonrasında daha da güçlenmiştir. Ancak 2014 yılında başlayan ve 2022 sonrasında şiddetini arttıran Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş hali, Türkiye-Ukrayna ilişkilerini karmaşık dinamikler çerçevesinde etkilemiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı grupları desteklemesi sonrasında, Türkiye Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne vurgu yapmış ve bölgesel barış ve istikrarı sağlamaya yönelik diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Netice olarak Türkiye'nin Ukrayna ile olan iş birliği savaş haline rağmen hem diplomatik hem de ekonomik alanlarda devam etmiş de bu savaşın şekillendirdiği jeopolitik ortamda stratejik bir boyut kazanmıştır.

Rusya-Ukrayna Savaşının Ankara ve Kiev arasındaki köklü ilişkilere etkisini araştıran bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel perspektifi incelenmiştir. İkinci bölümde ise Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye-Ukrayna ilişkilerine etkisi kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Yapılan bu analizler neticesinde Rusya-Ukrayna Savaşının tarihsel bir derinliğe sahip Türkiye-Ukrayna ilişkilerini zaman zaman zorlaştırmasına rağmen bütünsel olarak iki ülke arasındaki işbirliği ve diyalogu güçlendirdiği sonucuna varılmıştır. Çalışma, Türk literatüründe ağırlıklı olarak işlenen bu savaşın Türkiye üzerindeki genel etkilerinden ziyade Kiev-Ankara ilişkileri üzerindeki etkilerini incelemesi hasebiyle daha spesifik bir meseleye odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya-Ukrayna Savaşı, Türkiye-Ukrayna İlişkileri, Kırım'ın İlhakı, Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması,

REFLECTION OF THE RUSSIAN-UKRAINE WAR ON TURKIYE-UKRAINE RELATIONS

Abstract

Turkey-Ukraine relations are based on a foundation of friendship and cooperation that is deep-rooted throughout history and has developed in various fields. Diplomatic relations between the two countries were further strengthened after the collapse of the Soviet Union in 1991 and the declaration of independence of Ukraine. However, the state of war between Russia and Ukraine, which started in 2014 and increased in intensity after 2022, affected Turkey-Ukraine relations within the framework of complex dynamics. After Russia annexed Crimea and supported separatist groups in eastern Ukraine, Turkey emphasized the territorial integrity of Ukraine and took diplomatic initiatives to ensure regional peace and stability. As a result, Turkey's cooperation with Ukraine continued in both diplomatic and economic fields despite the state of war, and gained a strategic dimension in the geopolitical environment shaped by this war.

This study, which investigates the impact of the Russia-Ukraine War on the deep-rooted relations between Ankara and Kiev, was prepared using qualitative research methods. In the first part of the study, the historical perspective of the relations between the two countries was examined. In the second part, the impact of the Russia-Ukraine war on Turkey-Ukraine relations was analyzed comprehensively.

Keywords: Russia-Ukraine War, Turkey-Ukraine Relations, Annexation of Crimea, Blacksea Grain Initiative.

*Dr, TASAM Afrika Enstitüsü Eş Direktörü, yildirim.huriye@gmail.com, ORCID:0000-0003-3052-617X

Giriş

2014 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı, jeopolitik dengelerin kaymasına, bölgesel güvenlik endişelerinin artmasına ve küresel piyasaların sarsılmasına neden olmuştur. Bu küresel olaylar zincirinin içinde, Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkiler de derinlemesine etkilenmiş ve değişen dinamiklere uyum sağlamak zorunda kalmıştır.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın, Türkiye-Ukrayna ilişkilerine yansımaları tarihsel bağlar, stratejik çıkarlar, enerji politikaları ve diplomatik mücadelelerle şekillenmiştir. Türkiye, bu süreçte kendi bölgesel güvenlik kaygıları ve küresel etkileşimleriyle örtüşen bir denge arayışına girmiş, Rusya ve Ukrayna ile olan ilişkilerini bu çerçevede değerlendirmiştir.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve doğu Ukrayna'da ayrılıkçı grupları desteklemesi, Türkiye'nin Ukrayna politikasını şekillendirmiştir. Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne sık sık vurgu yaparak, bölgesel istikrarın ve güvenliğin korunması adına diplomatik çabalar sarf etmiştir. Ancak, Rusya ile olan karmaşık ilişkileri ve bölgesel güvenlik endişeleri, Türkiye'yi dış politikada bir denge arayışına itmştir.

Nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak hazırlanan bu çalışmanın temel amacı Rusya-Ukrayna savaşının, tarihsel ve kültürel açıdan güçlü olarak nitelendirilebilen Türkiye-Ukrayna ilişkilerine etkisini araştırmaktır. Bu kapsamda iki alt başlık halinde tasarlanan çalışmanın ilk bölümü Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin tarihsel perspektifini içermektedir. İkinci bölümde ise öncelikle Ukrayna'daki 2014 gelişmeleri ve Rusya'nın Kırım ilhakı çerçevesinde Türkiye-Ukrayna ilişkileri incelenmiştir. Sonrasında ise Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna işgali sonrasında Türkiye'nin tutumu ve Ukrayna ile ilişkiler kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Bilindiği üzere Türk literatüründe daha çok Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye üzerindeki genel etkileri incelenmektedir. Ancak bu çalışmada daha spesifik olarak savaşın Türkiye ve Ukrayna ilişkileri üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Bu kapsamda savaşın zaman zaman Türk dış politikasını Moskova ve Kiev ekseninde derin sınavlara tabii kılmasına rağmen Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin kesintiye uğramadan devam ettiğini söylemek mümkündür.

Türkiye-Ukrayna İlişkilerinin Tarihsel Perspektifi

Türkiye-Ukrayna ilişkileri oldukça köklü bir geçmişe sahiptir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın Türkiye tarafından tanınmasıyla resmi olarak başlamıştır. Ancak, bu tarih öncesinde de Osmanlı İmparatorluğu döneminde Osmanlı-Ukrayna ilişkileri de günümüz ilişkilerinin şekillenmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde bulunan Kırım Hanlığı, günümüzdeki Ukrayna'nın bir kısmını kapsamaktaydı (Eryılmaz, 2020: 464). Bu nedenle, Osmanlı İmparatorluğu ile Kırım Hanlığı arasındaki ilişkileri bugünkü Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin temeli olarak değerlendirmek mümkündür.

Kırım Hanlığı'nda 1400'lü yılların ortalarında Hacı Giray'ın oğulları arasında uzun süren taht kavgaları yaşanmıştır. Büyük bir istikrarsızlığa neden olan bu taht kavgaları sonrasında 1. Mengli Giray, Kırım Hanlığının başına geçmiştir (Söylemez, 2019: 641). 1. Mengli Giray döneminde Osmanlı ile yakın ilişkiler kurulmuştur (Tecer, 2014: 101).

1660'ların sonundan itibaren Rus Çarı 1. Aleksey'in Ukrayna'da Kazakların elinde bulunan toprakları ele geçirme isteği bölgede gerilimi tırmandırmıştır. Rus Çarının 1677'de Çehrin Kalesi'ni kuşatması sonrasında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri harekete geçmiştir (Şen, 2023: 1239-1241). 1676-1681 yılları arasında süren bu savaş Osmanlı İmparatorluğu ve Ruslar arasındaki ilk büyük savaş olarak anılmaktadır. Kırım Hanı 1. Selim Giray ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki birliklerin karşısında Rus orduları büyük yenilgiler almıştır. 2. Çehrin Seferi sonrasında güçsüz kalan Rus Çarı 1. Aleksey barış talebinde bulunmuş ve 31 Ocak 1681 tarihinde Rus Çarlığı, Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Hanlığı arasında Bahçesaray Antlaşması imzalanmıştır (Özkan, 2007). Bahçesaray Antlaşması hükümlerine göre Dinyeper Nehri Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında sınır olarak belirlenmiştir. Nehrin batı kıyıları ve Çehrin Kalesinin Osmanlı toprağı olduğu, nehrin doğu kıyılarını oluşturan Ukrayna'nın doğusu ve Zaporizya Kazak bölgelerinin Rus Çarlığı kontrolüne verildiği hususunda anlaşmaya varılmıştır (Özkan, 2007: s.3).

Kırım Hanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin niteliği 17. Yüzyılın sonlarına doğru değişmeye başlamıştır. Bu dönemde Kırım Hanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasında görüş ayrılıkları ve gerilimler yaşanmıştır. Örneğin 2. Viyana Kuşatmasının başarısızlığında etkisi olduğu düşünülen Murat Giray sonrasında Osmanlı İmparatorluğu tarafından azledilerek yerine 2. Hacı Giray tahta getirilmiştir (Yalvar, 2019). Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşlarda güç kaybetmesinden cesaret alan Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, Rus Çarlığı, Lehler, Malta Krallığı, Papalık ve Venedikliler "Kutsal İttifak" adı altında birleşip Osmanlı'ya karşı savaş açmıştır. Bu savaşlarda Kırım Hanlığı yine Osmanlı İmparatorluğu yanında savaşmıştır. Selim Giray komutasındaki Kırım Hanlığı savaşların Kırım cephesinde önemli mücadeleler vermesine rağmen Osmanlı İmparatorluğu Kutsal İttifak karşısında zayıf düşmüş ve neticede 26 Ocak 1699'da Karlofça Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır (Doğan, 2021: 320). Antlaşma sonrasında Orta Avrupa ve Balkanlar'da Osmanlı etkisi zayıflarken Kırım ve çevresinde Rus Çarlığı yükselişe geçmiştir.

1700'lerin ortalarında Rus Çariçe II. Katerina Lehistan'ı parçalamak için girişimlerde bulunmuştur. Leh Kralının soylularla gerilim yaşadığı bir dönemde II. Katerina bölgeye Kazak askerlerini göndermesi ve burada katliamların yaşanması sonrasında Osmanlı Padişahı III. Mustafa 1768'de Ruslara savaş ilan etmiştir (Topsakal, 2016: 40). 1768-1774 yıllar arasında süren yıpratıcı mücadeleler sonucunda Osmanlı İmparatorluğu Ruslara yenik düşmüş ve 21 Temmuz 1774 tarihinde Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Osmanlı himayesinden alınmış ve bağımsız statüye getirilmiştir. Ancak Kırım daha sonra 1793'te II. Katerina tarafından

ilhak edilmiştir (Yüksel, 2019: 224). O dönemde askeri gücü yıpranan Osmanlı İmparatorluğu Rusların Kırım ilhakını tanımak zorunda kalmıştır.

Kasım 1917’de yaşanan Ekim Devrimi sonrasında Rus Çarlığı’nın yıkılmasının ardından “Ukrayna Halk Cumhuriyeti” kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu 1917-1921 yıllarında hüküm süren bu devleti ilk tanıyan devletlerden birisi olmuştur. Hatta günümüzde Ukrayna Büyükelçiliği olarak kullanılan bina o dönem Ukrayna Halk Cumhuriyeti’nin ilk diplomatik misyonlarından birisi olarak bilinmektedir (UkrTürk Haber Sitesi, 2018).

Kurtuluş Savaşı döneminde de Türk ve Ukrayna halkları arasında önemli ilişkiler var olmuştur. Hatırlanacağı üzere Moskova Antlaşması sonrasında Türkiye ve Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki dostluk anlaşması yapılması gündeme getirilmiştir. Sovyet yönetimi bu meseleyle ilgili olarak Bütün Kırım ve Ukrayna Silahlı Kuvvetleri komutanı Mihail Vasilyevic Frunze’yi görevlendirmiştir. Frunze’nin Türkiye’de bulunmasının diğer bir amacı ise Türkiye ve Fransa arasında 20 Ekim 1921’de imzalanan anlaşma sonrasında Türk Hükümetinin Sovyet politikasında bir değişiklik olup olmadığını gözlemlemektir. Bu gayelerle 13 Aralık 1921’de beraberindeki kırk kişilik Ukrayna heyeti ile Ankara’ya gelen Frunze, buradaki temaslarında Türk Hükümetinin emperyalizm ile mücadelesini öven konuşmalar yapmıştır. Ankara’daki görüşmeleri sonrasında Frunze Sovyet yönetimine yazdığı raporda Türk Hükümetinin savaştan yorgun düştüğünü, halk ve siyasilerin Sovyet yönetimine karşı olumlu tavırda olduğunu ancak Kurtuluş Savaşında düşmanı Anadolu’dan atmak için silah ve cephane alınması için taahhüt edilen 3,5 milyon altın rublenin ivedilikle gönderilmesi gerektiğini yazmıştır (Atatürk Ansiklopedisi).

Her ne kadar Sovyet yönetimi altında Türkiye’nin Ukrayna ile ilişkileri dolaylı olarak devam etse de 1991’de SSCB’nin yıkılması sonrasında iki ülke arasındaki ilişkiler büyük bir ivmeyle gelişmeye başlamıştır. Türkiye 1991 yılında Ukrayna’nın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden birisi olmuştur (Aydın, 2015: s.42). 20 Kasım 1991 tarihinde iki ülke arasında konsolosluk ilişkileri kurulmasının ardından 3 Nisan 1992’de Türkiye Cumhuriyeti Kiev Büyükelçiliği açılmıştır. Ukrayna’nın Ankara Büyükelçiliği ise Ocak 1993’te çalışmalarına başlamıştır (Ukrayna’nın Ankara Büyükelçiliği Resmi İnternet Sayfası)

Rusya-Ukrayna Savaşı ve Türkiye-Ukrayna İlişkileri

2014 Gelişmeleri, Rusya’nın Kırım’ın İlhakı ve Türkiye-Ukrayna İlişkileri

Ukrayna 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından Kırım, Ukrayna’ya bağlı “Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti” statüsünü almıştır. Bağımsızlık sonrası süreçte Kırım ve merkezi yönetim arasında gerilimler vukuu bulmuştur. Öncelikle Kırım ve çevresinde yoğun olarak yerleşik Rus nüfus, Ukrayna’dan ayrılıp Moskova Yönetimi ile birleşme doğrultusunda irade göstermiştir. Diğer yandan 1992’de Kırım Parlamentosu yeni bir anayasa kabul etmiş ve “Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti” adını “Kırım

Cumhuriyeti” ile değiştirmiştir. Ukrayna merkezi yönetimi ise bu anayasayı iptal ederek Kırım’ın siyasi özerkliğini kontrol altında tutmaya çalışmıştır (Taşdemir ve Özer, 2015: 49). Bağımsızlığının ilk yıllarında Ukrayna’da Rusya’ya yakın politikalar izlenmiştir. Bu dönemde yeni kurulan Rusya Federasyonu ise iç krizlerine odaklanmış, Ukrayna’ya yönelik agresif politikalarda bulunmamıştır. Ancak 2004 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ukrayna’da siyasi krizler baş göstermeye başlamıştır. 2004 sonbaharında gerçekleştirilen seçimlerde Rus yanlısı Viktor Yanukoviç galip gelmiştir. Ancak seçimlere hile karıştırıldığı iddialarıyla büyük gösteriler düzenlenmiştir. “Turuncu Devrim” olarak adlandırılan bu olaylar neticesinde seçimler iptal edilmiştir (Tüysüzoğlu, 2011: 68). Ocak 2005’te yapılan seçimlerde ise bu kez Batılı politikalara yakınlığıyla bilinen Viktor Yuşçenko cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Yuşçenko’nın iktidarda olduğu 2005-2010 yılları arasında Ukrayna ve Türkiye arasında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda iyi ilişkiler sürdürülmüştür. Bu süreçte Ukrayna’ya 2003 yılında tanınan “öncelikli ülke” statüsü devam ettirilmiştir. Yuşçenko iktidara gelmesinin ardından 2005 yazında Türkiye’ye ilk resmi ziyaretinde bulunmuştur. Bu ziyareti kapsamında Yuşçenko, Fener Rum Partisi Bartholomeos ve çok sayıda Türk iş insanı ile görüşmeler gerçekleştirmiştir (Ogan, 2008).

Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkileri geliştirme çabası 2010 yılından itibaren Ukrayna siyasetindeki krizlerle sekteye uğramıştır. 2010 yılındaki seçimlerden Viktor Yanukoviç galip çıkmıştır. Bu seçimler sonrasında muhalefet lideri Yuliya Timoşenko görevin kötüye kullanma suçuna karşı hapis cezasıyla cezalandırılmıştır. Ukrayna siyasetindeki bu gerilimli ortam 2013 yılında zirveye ulaşmıştır. Ukrayna hükümetinin 22 Kasım 2013 tarihinde AB Ortaklık Anlaşmasını reddetmesi sonrasında çoğunluğu gençlerden oluşan Batı yanlısı Ukrayna vatandaşları gösteriler düzenlemiştir (Derman, 2014) Ülkede kaos ortamının derinleşmesi ve şiddet olaylarının baş göstermesi neticesinde Ukrayna’da erken seçim kararı alınmıştır. Ancak seçim kararı uygulanmadan Şubat 2014’te Yanukoviç ülkeyi terk etmiş hapisteki Yuliya Timoşenko serbest bırakılmıştır.

Ukrayna merkezi yönetimindeki bu kaos ortamı Kırım’da da etkili olmuştur. Kırım’daki Rus yanlısı Ukrayna vatandaşları Kırım parlamentosunu işgal ederek binaya Rus bayrakları asmışlardır. Devam eden süreçte Kırım’da şiddet baş göstermiş, 28 Şubat tarihinde Kırım Havalimanı Rus asker tarafından işgal edilmiştir. Rus askerlerin Kırım’daki etkinliği sonrasında Kırım’ın statüsü konusunda bir referandum düzenlenmesi kararlaştırılmıştır (Öztopal, 2018: s.111)

Kırım Özerk Cumhuriyet,’nin siyasi statüsü hakkında 16 Mart 2014’te düzenlenen referandumu Kırım Tatarları boykot etmesi neticesinde sonuç Ukrayna hükümetinin aleyhinde olmuştur. Referandumda oy kullananların yaklaşık %96’sı Rusya’ya bağlanma doğrultusunda irade göstermiştir (Öztopal, 2018: 111). Moskova yönetimi ise referandum sonuçlarını memnuniyetle karşılamış ve 17 Mart’ta Kırım’ın bağımsız olduğunu ilan etmiştir. Bir gün sonrasında ise Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Kırım’ı Rusya’ya bağlayan anlaşmayı imzalamış ve Kırım resmen Rusya’ya bağlanmıştır.

Kırım'ın ilhakı, Türkiye için büyük bir öneme sahiptir. Tarihsel bağlar ve bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusun varlığı Türkiye'nin bu konuya hassasiyetle yaklaşmasını gerektirmiştir. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti sık sık Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini vurgularken, özellikle Kırım Tatarlarının haklarına odaklanarak dış politika argümanları geliştirmiştir. Ukrayna'da siyasi krizler sürerken Kırım Tatar Millî Meclisi Başkanı Mustafa Abdülcemil Kırımoglu Türkiye'ye çok sayıda seyahat gerçekleştirmiştir. Kırımoglu ayrıca dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'den "Cumhuriyet Nişanı" da almıştır (Tekir, 2023: 1090).

Türkiye, Kırım krizini başından itibaren dikkatle takip edip temkinli bir politika izlemiş, protesto ve sokak olaylarının şiddetlenmesine karşın hem Ukrayna hem de Rusya'ya itidal çağrısında bulunmuştur. 28 Şubat-1 Mart 2014 tarihleri arasında dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna'ya gerçekleştirdiği ziyarette de Kırım konusunda Türkiye'nin her türlü yardıma hazır olduğu vurgulanmıştır. 17-18 Temmuz 2014 tarihlerinde Ukrayna'ya giden dönemin AB Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Ukrayna Devlet Başkanı Petro Porosenko ve Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin ile görüşmüştür. Bu görüşmeler sonrasında Çavuşoğlu, Eylül 2014'teki Kırım seçimlerinin Türkiye tarafından tanınmadığını ifade etmiştir. Bu dönemde Türkiye sık sık Ukrayna toprak bütünlüğüne vurgu yaparak Kırım Tatarlarına destek mesajı vermiştir (AB Başkanlığı Web Sitesi, 19 Temmuz 2014).

Türkiye'nin bu tutumu Ukrayna hükümeti tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Diğer yandan bu süreçte Suriye politikaları nedeniyle Ankara ve Moskova arasında siyasi ve askeri gerginlikler gündeme gelmiştir. Örneğin 24 Kasım 2015 tarihinde, Türkiye'nin hava sahasını ihlal eden bir Rus SU-24 tipi savaş uçağı Türk F-16'si tarafından düşürülmüştür (Polat, 2023: s.364). Bir pilot kazada yaşamını yitirmiş, diğer pilot ise bölgedeki Türkmen milisler tarafından öldürülmüştür (BBC, 29 Kasım 2015). Yaşanan bu uçak krizi, Türkiye ile Rusya arasında ciddi bir diplomatik gerilime yol açmıştır. Rusya, Ankara Yönetimini sert bir şekilde eleştirmiş ve Türkiye'ye karşı bazı ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Putin Yönetimi ayrıca olayın ardından Suriye'de Türkmen milislerine yönelik askeri operasyonlarını artırmış ve Türkmen bölgelerine yoğun hava saldırıları düzenlemiştir.

Rus uçağının düşürülmesi sonrasında Ukraynalı dışişleri yetkilileri Türkiye'nin hava sahasını koruma hakkına vurgu yaparak Ankara hükümeti yanlısı açıklamalarda bulunmuştur. Moskova Hükümeti'nin Türkiye'ye yönelik yaptırımlarına ve tahıl ihracatı tehdidinde karşı Ukrayna Türkiye'ye destek olabileceğini açıklamıştır (Sabah, 2 Aralık 2015).

Türkiye ve Ukrayna arasındaki bu yakın ilişkiler 2016 yılında da devam etmiştir. 16 Şubat 2016 tarihinde Ukrayna Milli Güvenlik ve Savunma Konseyinin sekreteri Oleksandr Turçinov ile Türkiye'nin Savunma Sanayi Müsteşarı İsmail Demir bir görüşme gerçekleştirmiştir. Turçinov, görüşme sonrasındaki basın toplantısında Türkiye'den "stratejik ortak" olarak bahsetmiş ve iki ülke arasında askeri-endüstriyel tesislerde ortak

projelerin gerçekleştirilmesine dair bir iş birliği kararı alındığını açıklamıştır (Sabah, 16.02.2016).

2022 Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali Sonrasında Türkiye-Ukrayna İlişkileri

İşgal Öncesi Durum

Rusya'nın Kırım'ı işgali sonrasında Ukrayna'da Donetsk ve Luhansk'ta da Rusya destekli ayrılıkçı hareketler baş göstermeye başlamıştır. Bu ayrılıkçı hareketler nedeniyle Rus askerlerin de dahil olduğu Donbas'ta başlayan çatışma ortamı 2014 ve 2015 yıllarında imzalanan Minsk Anlaşmalarına rağmen durdurulama 9 Aralık 2019'da Paris'te "Normandiya Dörtlüsü Liderler Zirvesi" Rusya, Ukrayna, Fransa ve Almanya katılımıyla düzenlenmiştir. Zirve sonunda savaşı taraflar arasında tam ateşkes ve Minsk Anlaşması'nın hükümlerine dikkat çekilmiştir. Ancak, zirvenin ardından çatışmalar bir süre azalsa da sonra yeniden alevlenerek devam etmiştir (Euronews, 26.12.2019).

Ancak, devam eden süreçte Rus ordusunun Ukrayna sınırında askeri yığınak yapması, Donbas bölgesinde zaten var olan çatışmaları daha da şiddetlendirmiştir. Daha sonrasında Rus yanlısı ayrılıkçıların dört Ukraynalı askeri öldürmesi bölgedeki krizi tırmandırmıştır. Bu saldırılara karşı Ukrayna ordusu da büyük tedbirler almış, Rusya da sınıra ve Moskova'nın ilhak ettiği Kırım'a daha fazla asker göndermiştir (Yavuz, 2021).

Rusya'nın Ukrayna üzerindeki bu agresif tutumlarını sadece Rusya'nın yakın çevresindeki devletlerin sınırlarını da kapsayacak şekilde genişlemesini ifade eden "Büyük Rus irredantizmi" ile açıklamak yetersizdir. Rusya, hemen yanı başındaki Ukrayna'da Batının etkisinin artmasını kendi küresel liderlik iddiasını zayıflatan bir etken olarak değerlendirmektedir. Ukrayna'nın AB ve NATO üyeliği konusundaki ısrarı ve Batı ile ilişkileri bu minvalde Moskova yönetiminin agresif politikalar oluşturmasıyla neticelenmiştir. Bu nedenle Rusya, Ukrayna işgali öncesinde, askeri sevkiyatlar sürerken ABD ve NATO'dan Ukrayna'nın NATO'ya katılmayacağı konusunda garantiler talep etmiştir. 21 Ocak 2021 tarihinde Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve Amerikalı mevkidaşı Antony Blinken Cenevre'de Ukrayna sınırındaki gerilimi sakinleştirme amacıyla bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşme amacına ulaşamamış, toplantı sonrasında basın açıklaması yapan Sergey Lavrov Batılılara karşı sert eleştiriler yapmıştır. Lavrov Batılıların asılsız Rus saldırısı iddialarıyla Ukrayna'yı askeri alanda kışkırttıklarını iddia etmiştir. Ayrıca Kiev'in Minsk anlaşmasının hükümlerini yerine getirmedeğini de söylemiştir (BBC, 21 Ocak 2022). Esasında Lavrov'un dile getirdiği bu iddialar yeni değildir. Hatırlanacağı üzere Ukrayna'nın bağımsızlığın ardından ABD, NATO ve AB ile ilişkilerini geliştirmiş ve bu aktörler Kiev'e NATO sınırlarının genişletilmesi yönünde sözlü garantiler vermiştir. Bu kapsamda Aralık 1994'te Budapeşte Memorandumu ile Ukrayna'nın nükleer olmayan devlet statüsü tekrar vurgulanmıştır (Canar, 2022: s.127). Bu gelişmeler Moskova tarafından Ukrayna'nın Batı tarafından kendilerine karşı cesaretlendirildiği şeklinde yorumlanagelmiştir. Lavrov'un Batıya karşı

bu söylemlerinin ardından Antony Blinken ise Rusya'nın saldırganlığa başvurması halinde kendilerinin Moskova'ya karşı derhal sert bir yanıt vereceklerini bildirmiştir.

Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilim tırmanırken, başta ABD olmak üzere Batılı aktörler Rusya karşıtı söylemlerle krizi şiddetlenmesine yol açarken Türkiye daha itidalli bir tutum sergilemiştir. Kriz devam ederken Nisan 2021'de Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski Türkiye-Ukrayna Yüksek Düzeyli Stratejik Konseyinin toplantısı için Türkiye'ye gelmiştir. Zelenski ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu ziyaret vesilesiyle yaptığı görüşmelerde ikili ilişkileri geliştirme yanında bölgedeki barış ve istikrarın korunması meseleleri de gündeme alınmıştır. Ayrıca Erdoğan ve Zelenski, Kırım Tatarlarının sorunlarının çözülmesine yönelik meseleleri de görüşmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı 09.04.2021 tarihli basın açıklaması)

Rusya'nın Ukrayna'ya İşgaline Uluslararası Tepkiler ve Türkiye'nin Tutumu

Ukrayna ve Rusya arasındaki gerginlik 17 Şubat 2022 tarihinde yeniden tırmanmaya başlamıştır. Donbas'ta her iki taraf da çok sayıda ölüm vakalarının olduğu çatışmaları rapor etmiştir. NATO ise sınırda yüz binden fazla Rus askerinin bulunduğunu belirlemiştir. 24 Şubat'ta ise Putin yaptığı bir basın toplantısında Ukrayna'nın Donbas bölgesinde askeri bir operasyon başlattığını açıklamıştır. Putin'in bu açıklaması sonrasında BM Güvenlik Konseyi hemen tepki vermiş ve operasyonun durdurulması çağrısında bulunmuştur. Rusya'nın operasyonu başlatmasına karşı açıklama yapan Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski ülkesini kararlılıkla savunacaklarını ifade etmiştir. (TRT Haber, 24.02.2022).

Ukrayna'yı işgalinin hemen başında Rusya tarafından güçlü hava operasyonları başlatılmıştır. Çok sayıda füze saldırısı gerçekleştiren Rusya kısa sürede Lviv'i batısına kadar ilerleyebilmiştir. Diğer yandan ise Ukrayna hava kuvvetlerinin savunma çabaları karşısında Rusya, Ukrayna'dan üç kat daha fazla hava aracına sahip olmasına rağmen kesin bir hava üstünlüğü sağlayamamıştır (Beale, 2022).

Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimine karşı uluslararası camiada çok sert tepkiler gündeme gelmiştir. İşgalin hemen ardından ABD Başkanı Joe Biden meydana gelecek yıkımdan Rusya'nın sorumlu olduğunu belirterek Moskova yönetimine karşı müttefikleriyle birlikte harekete geçeceklerini söylemiştir. Diğer yandan Washington Yönetiminin BM Daimî Temsilcisi Thomas Greenfield da Rusya'ya savaş öncesi sınırlarına gerilemesi gerektiğini ifade etmiştir (Euronews, 24 Şubat 2022). BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, NATO Genel Başkanı Jens Stoltenberg, İngiltere Başbakanı Boris Johnson, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron gibi Batılı liderler Putin'in Ukrayna'ya saldırgan tutumlarını kınamış ve barış çağrısında bulunmuşlardır. Hatta Rusya'nın agresif tutumlarında devam etmesi halinde Batılılar tarafından büyük bir yaptırım paketinin kabul edileceği de ifade edilmiştir (Euronews, 24.02.2022)

Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası siyasi atmosferi iki kutba ayırdığını iddia etmek mümkündür. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini yaklaşık 140 devlet uluslararası hukuka aykırı bulup Ukrayna yanlısı bir tutum sergilemiştir. Ancak Moskova Hükümeti ile yakın ilişkileri bulunan Suriye, Beyaz Rusya, Eritre ve Kuzey Kore Rusya tezlerini destekleyip işgal karşıtı tutum sergilememiştir. Diğer yandan Hindistan ve Çin gibi bazı devletler iki blok arasında net bir tavır sergilemekten imtina etmiştir (Kasım, 2022: 742). Özellikle Afrika'da son dönemde Rusya ile güvenlik alanında iş birliği yapan kimi devletler de BM'deki oylamalarda Rusya aleyhine oy vermemiştir.

Batılı aktörlerin Rusya karşısında sert tepkilerine karşın Türkiye her iki tarafla da krizin ve şiddetin sonlandırılmasına yönelik yapıcı bir diyalog kurmaya çalışmıştır. Krizin ilk günlerinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, egemenliği ve siyasi birliğinin Rusya tarafından açıkça ihlal edildiğini ve Moskova yönetiminin kararının kabul edilemez olduğunu ifade eden bir açıklama yayınlamıştır. Ancak devam eden süreçte Batılıların Rusya'ya yaptırım söylemleri gündeme geldiği zaman Türkiye, bu yaptırımlara karşı mesafeli durmuştur. Kriz tırmanırken Cumhurbaşkanı Erdoğan da konuyla ilgili bir açıklama yaparak dış politikada Rusya ya da Ukrayna'dan yana bir tercih yapmak istemediklerini vurgulamıştır. İşgal sonrasında ise Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve siyasal egemenliğini savunan Erdoğan savaşan taraflara itidal çağrısında bulunmuştur.

Türkiye Şubat 2022'den itibaren Ukrayna ve Rusya arasındaki savaşı durdurmak için çok sayıda arabuluculuk girişiminde bulunmuştur. Örneğin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın arabuluculuğunda 22 Eylül 2022'de 215 Ukraynalı Savaş esiri serbest bırakılmıştır. Esirlerin serbest bırakılmasının ardından Ukrayna Devlet Başkanlık Ofisi Başkanı Adriy Yermak yaptığı açıklamada esir değişimi operasyonunda Türkiye'nin konumunun önemini de vurgulamıştır (Anadolu Ajansı, 23.02.2023).

Batılılar ile Moskova Yönetimi arasındaki sert söylemler ve gergin ilişkiler mevcutken Türkiye Rusya ile diyalogları açık olan bir aktör olarak arabuluculuk süreçlerinde güçlü bir konumunda olmuştur. Türkiye'nin Kiev ve Moskova arasındaki gerginliğin sonlandırılmasında arabuluculuk niyetleri Cumhurbaşkanı, Dışişleri temsilcileri ve Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü tarafından kararlılıkla açıklanmıştır (TRT Haber, 19.01.2022). Bu gelişmelerin ardından Türkiye savaşan tarafların da talebiyle Rus ve Ukraynalı temsilcilerini iki kez bir araya getirmiştir. İlk olarak Antalya Diplomasi Forumunda Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve Ukraynalı mevkidaşı Dmitro Kuleba Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu eşliğinde bir görüşme gerçekleştirmiştir (TRT Haber, 07.03.2022). İkinci olarak ise 29 Mart 2022'de Rus ve Ukraynalı heyetler Cumhurbaşkanlığı Dolmabahçe Çalışma Ofisinde bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Ukraynalı yetkililer, diplomatik çözüm için çalışılacak süreçte Türkiye'yi de garantör devletlerden birisi olarak görme isteklerini belirtmiştir (BBC, 29 Mart 2022).

Türkiye her ne kadar savaşan tarafların ikisiyle de etkili diyaloglarını sürdürmeye çalışsa da Moskova yönetiminin esasında Türkiye'nin Batı ve Ukrayna ile ilişkilerinden rahatsız

olduğunu belirtmek mümkündür. Keza Türkiye'nin savaşın başından beri Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemesi ve Kırım'ın işgaline karşı aldığı net tavır Moskova'yı rahatsız edebilecek unsurlardır. Diğer yandan savaş koşullarına rağmen Kiev ve Ankara arasında ticari, sosyo-kültürel ve askeri konularda önemli iş birlikleri mevcuttur. Özellikle Türkiye'nin savunma sanayisinde en dikkat çeken ürünlerinden birisi olan Bayraktar TB2 SİHA'ları 2019 yılından itibaren Ukrayna ordusunun envanterine girmeye başlamıştır. Hatta sonrasında Türkiye Ukrayna'ya bu SİHA'lardan hibe de etmiştir. Rusların hava araçlarındaki üstünlüğüne rağmen Bayraktar TB2 SİHA'ları sayesinde Ukrayna Ruslara karşı önemli başarılar elde etmiştir. Hatta bu başarılar öylesine ses getirmiştir ki Ukrayna'da Bayraktar SİHA'larını öven bir şarkı bestelenip, klip çekilmiştir (New Arab, 2 Mart 2022). Bu unsurlar nedeniyle Moskova yönetimi, Türkiye'nin kendileri ve Batı arasında git-gel yaşadığını belirterek Ankara'nın Ukrayna ile ilişkilerinden rahatsızlığını belirtmiştir (Akhiyadov, 2022).

Rusya, her ne kadar Türkiye'nin Ukrayna ve Batı ile yakınlığından rahatsız duysa da Ukrayna politikaları yüzünden itildiği uluslararası yalnızlık ve içinde bulunduğu ekonomik şartlar nedeniyle Ankara Yönetimi ile ilişkilerini sürdürmüştür. Örneğin Rusya'nın Türkiye ile iş birliği yapıp Tahıl Koridoru Anlaşmasını hayata geçirmesi hem savaşan taraflar hem de dünya gıda güvenliği açısından çok önemli bir gelişme olarak nitelendirilmektedir (Acer,2023). Bilindiği üzere Rusya ve Ukrayna dünyanın en önemli tahıl ve gübre ihracatçısıdır. Bu iki ülke arasında savaşın başlaması ve daha sonrasında denizlerdeki tahıl ihracat yollarının kapatılması hem savaşan taraflar hem de bu ülkelerden tahıl ithal eden ülkeleri olumsuz etkilemiştir. Özellikle Afrika'daki hali hazırda gıda güvenliği açısından kırılgan olan kimi devletlerde durum tahıl sevkiyatlarının aksamasıyla kritik seviyeye gelmiştir (Rochat, 2022). Öyle ki hem Rusya hem de Ukrayna bu ülkelerdeki artan gıda krizinin müsebbibi olarak birbirini göstermiştir.

Küresel alandaki gıda fiyatlarında yaşanan aşırı artış nedeniyle Türkiye ve BM girişimleri sonucunda Rusya ve Ukrayna 22 Temmuz 2022 tarihinde kamuoyunda "Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşmasını" ayrı ayrı imzalamıştır (Bayazıt ve Gürbüzer, 2023: s2217). Tahıl Koridoru Anlaşması, tahıl sevkiyatını sekteye uğratan ve savaş nedeniyle kapalı olan limanlardan, tahıl, gıda maddeleri ve gübrelerin güvenli bir şekilde gidecekleri güzergaha ulaşmasını amaçlamıştır (Chirciu, 2022). Tahıl Koridoru Anlaşmanın imzalanmasından önce Kiev Yönetimi, Rusya'nın tarım ürünlerinin anlaşma kapsamına alınmasına itiraz etmiş, ancak anlaşma bu ürünleri de içermiştir. Tahıl Koridoru Anlaşmasının ardından ayrıca BM ile Rusya arasında Rus gıda ürünleri ve gübrelerinin uluslararası pazarlara ulaştırılmasına yönelik bir mutabakat zaptı daha imzalanmıştır. (Acer, 2023)

Tahıl Koridoru Anlaşması uyarınca merkezi İstanbul'da olan Ortak Koordinasyon Merkezi raporlarına göre Temmuz 2022-Temmuz 2023 aralığında 32 milyon tondan fazla tahıl dünya pazarlarına taşınmış ve böylece küresel gıda fiyatları savaş öncesindeki seviyelerine düşmüştür. Anlaşma uygulama süresi dolması nedeniyle birkaç kez uzatılmıştır. Ancak Temmuz 2023'te Rusya kendi gıda ürünlerinin satışı önündeki

engellerin kaldırılmaması nedeniyle anlaşmadan çekildiğini açıklamıştır. (BBC, 17.07.2023). Bu açıklamanın ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Putin ile görüşerek Rusya'yı Tahıl Koridoru Anlaşmasının devam etmesi konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Diğer yandan Rusya Devlet Başkanı Putin, Tahıl Koridoru Anlaşması'ndan çekilmesi ve Afrika gibi gıda krizinden muzdarip bölgelerdeki tahıl sıkıntısı tehlikesi hasebiyle kendisine yöneltilecek eleştirilere karşı kritik bir karar almıştır. 27-28 Temmuz 2023'te St. Petersburg'da "2. Rusya-Afrika Zirvesi" düzenlenmiştir (Sputnik, 17 Aralık 2023). Putin, Afrika Devletleriyle ilişkilerini güçlendirmek ve Tahıl Anlaşması odaklı endişeleri gidermek için zirve katılımcılarına tahıl hibesi vaadinde bulunmuştur. Zirvede, Moskova Yönetimi hali hazırda gıda güvensizliği yaşayan Burkina Faso, Mali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Eritre, Somali ve Zimbabve miktarı yirmi beş ve elli bin ton arasında değişen bedelsiz tahıl gönderme sözü vermiştir (Anadolu Ajansı, 02.08.2023)

Sonuç olarak Türkiye Rusya-Ukrayna Savaşı'nın barışçıl bir şekilde sonlandırılması ve savaşın küresel etkilerinin azaltılması için aktif olarak girişimlerde bulunan önemli bir aktör olarak öne çıkmıştır. Ukrayna ve Batı ile ilişkileri nedeniyle zaman zaman Moskova yönetimi ile gerilimler yaşasa da iki tarafla da güçlü diyalogunu sürdürmeyi başarmıştır. Diğer yandan tarihsel ve kültürel olarak köklü bağları bulunan Ukrayna ile de savaş koşullarına rağmen iş birliğini güçlendirebilmiştir. 8 Aralık 2023'te Ukrayna'nın Ankara Büyükelçiliği ve Türkiye-Ukrayna Dostluk Derneğinin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. Yılı ve Ukrayna'nın bağımsızlığının 32. Yılı'nı kutlamak için bir resepsiyon düzenlenmiştir. Bu resepsiyonda konuşma yağan Ukrayna'nın Ankara Büyükelçisi Türkiye'den stratejik ortak olarak bahsedip, desteklerinden ötürü minnetlerini bildirmiştir. Büyükelçi Bodnar bu toplantıda da Türkiye'yi savaşın durdurulması, barış ve istikrarın yeniden inşasında önemli bir partner olarak belirlemiştir (Kırım Haber Ajansı, 5 Aralık 2023). Bu durum da Türkiye'nin Rusya-Ukrayna savaşından hareketle uluslararası barışın sağlanması açısından ne denli önemli bir konuma sahip olduğunu vurgulayarak küresel siyasetteki öneminin altını bir kez daha çizmektedir.

Sonuç

2014'te başlayan ve 2022'de kapsamını genişleten Rusya-Ukrayna Savaşı, küresel alanda kapsamlı etkilere neden olmuştur. Bu süreç, küresel ve bölgesel güvenlik dengelerini değiştirerek Batı-Rusya ilişkilerini gerilimli bir hale getirmiştir. Oluşan uluslararası konjonktür Soğuk Savaş atmosferini yeniden canlandırmıştır.

Rusya'nın Kırım'ın ilhakı ve Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı mücadeleler birçok aktör tarafından uluslararası hukuka aykırı eylemler olarak kabul edilmiştir. Aktörlerin Moskova karşıtı söylem ve kararları uluslararası alanda diplomatik gerginliklere yol açmıştır. Örneğin Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar Rusya'ya yaptırım kararları almış ve Kiev yönetimine aktif destek vermiştir (Aras, 2017: s.29-31). Sonlandırılmayan bu savaş, enerji güvenliği ve küresel pazardaki gıda fiyatları

konusundaki endişeleri de arttırmıştır. Ayrıca, Rusya-Ukrayna Savaşı, uluslararası ittifakların ve stratejik müttefikliklerin gözden geçirilmesine, kimi devletler tarafından yeni askeri doktrinlerin oluşturulmasına, küresel güvenlik paradigmasının yeniden değerlendirilmesine neden olmuş ve uluslararası ilişkilerde büyük bir etki yaratmıştır.

Rusya-Ukrayna Savaşı küresel alandaki bu etkileri yanında Türkiye-Ukrayna ilişkilerine de birçok açıdan yansımıştır. Ankara ve Kiev arasındaki ilişkiler tarihsel bağlar, ortak çıkarlar ve bölgesel ortak güvenlik algıları bulunduğu bir zeminde sürdürülmeye çalışılmıştır. Türkiye, etkileri küresel boyutta hissedilen bu savaş içerisinde bir uluslararası denge arayışına girmiştir. Bu minvalde Türkiye, Rusya ve Ukrayna ile ilişkilerinde dikkatli bir politika izlemiştir.

Türkiye'nin Ukrayna ilişkilerine yönelik diplomatik çabaları bu ülkenin toprak bütünlüğü ve siyasal egemenliğine vurgu yaparak, bölgesel barış ve istikrarı koruma amacını taşımaktadır. Tarihsel ve kültürel açıdan yakın ilişkilere sahip olunan ve Türk soydaşların yaşadığı Kırım'ın Rusya tarafından işgaline karşı Türkiye kararlı bir tutum izlemiş ve dolayısıyla Kiev Yönetimine birçok uluslararası alanda destek vermiştir. Ancak Suriye gibi bölgesel güvenlik kaygıları, enerji politikaları ve ticari çıkarların da etkisiyle Türkiye'nin Rusya ve Ukrayna ile ilişkilerini dengeleme çabaları çoğu zaman karmaşık bir hal almıştır. Yine de savaş koşullarına rağmen Türkiye ve Ukrayna arasındaki askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler büyük bir motivasyonla geliştirilerek sürdürülmeye çalışılmıştır. Öyle ki bilhassa Bayraktar TB2 SİHA'larının temini gibi askeri ve teknik konularda Kiev Yönetimi ile yapılan iş birliği Ukrayna'nın Rusya karşısındaki savunmasına büyük bir destek sağlamıştır. Türkiye'nin büyük çabalarıyla imzalanan Tahıl Koridoru Anlaşması da hem Rusya ve Ukrayna'nın tahıl sevkiyatını kolaylaştırmış hem de küresel gıda fiyatlarının yeniden düşürülebilmesine olanak tanımıştır.

Sonuç olarak, Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin karmaşık jeopolitik dinamikler içinde şekillenmeye devam edeceği ve her iki ülkenin stratejik tercihleri, bölgesel ve küresel gelişmelerle birlikte evrileceğini öngörmek mümkündür. Türkiye ve Ukrayna arasında sürdürülen ilişkiler bölgesel güvenliğin ve istikrarın sağlanması açısından hayati önemini muhafaza edeceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Acer, Y. Rusya'nın Tutumu ve Tahıl Anlaşmasının Geleceği. Kriter Dergisi, Eylül 2023. Yıl:8 Sayı:82 . [https://kriterdergi.com/dis-politika/rusyanin-tutumu-ve-tahil-koridoru-antlasmasin-gelecegi\(Erisim](https://kriterdergi.com/dis-politika/rusyanin-tutumu-ve-tahil-koridoru-antlasmasin-gelecegi(Erisim) Tarihi: 31 Ocak. 2024).
- Aras, İ. (2017). Avrupa Birliği'nin Kırım'ın İlhakına Bakışı: Rusya'ya Yönelik Yaptırımlar. Karadeniz Araştırmaları, (53), 29-50.
- Aydın, M. (2015). Tarih boyunca türkiye-ukrayna ilişkileri. Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, (28), 31-44.
- Bayazıt, A., Gürbüz, G. B. Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşmasının Uluslararası Ticaret Açısından Değerlendirilmesi (2023). Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 10 (6) 2215-2235.

- Canar, B. (2022). Yeni Avrupa'nın İnşası Sürecinde Avrupa-Atlantik Güçlerinin ve Rusya Federasyonu'nun Ukrayna Politikaları. *ViraVerita E-Dergi*, (16), 125-164.
- Derman, G. S., & Ongarova, Y. (2014). Ukrayna'da Siyasi Kriz. *Karadeniz Araştırmaları*, (42), 11.
- Doğan, G. (2021). Karlofça Antlaşması Sonrası Osmanlı-Venedik Sınırının Teşekkülü ve Kapıcıbaşı Osman Ağa'nın Mektupları (1699-1701). *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (35), 319-348
- Eryılmaz, A. A. (2020). Kırım Hanlığı'nda Muhalefet: Mehmed Geray ve Şahin Geray Kardeşlerin İsyanı. *Journal of International Eastern European Studies*, 2(2), 464-483.
- Kasım, M. (2022). Rusya'nın 2022 Yılındaki Ukrayna İşgaline Karşı Büyük Güçlerin Tepkileri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(3), 741-753
- Polat, D. Ş. (2023). "The Impact on Russia-Ukraine War on Türkiye". *Güvenlik Ekosisteminde Ekolojik Dönüşüm: I. Cilt. TASAM Yayınları*.20'3
- Öncü, A. S. (2014). Türkiye ve Ukrayna İlişkilerinin Başlaması Ve İlk Yılları Üzerine Genel Bir Bakış (1991-1994). *Karadeniz Araştırmaları*, (41), 39-60.
- Özkan, S. H. (2007). XVII. Yüzyılın Sonları ile XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Rus İlişkileri ve Karadeniz'in Güvenliği Meselesi. *Karadeniz Araştırmaları*, 14(14), 47-62.
- Öztopal, M. K. (2018). Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (19), 105-136.
- Söylemez, Y. (2019). Kırım Hanı I. Mehmed Giray'ın Kardeşlerini Katli Meselesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 635-654.
- Şen, M.(2023). Esaretten Hetmanlığa: Yuriy Hmelniçki (1641-1685). *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 1231-1249.
- Taşdemir, F., & Adem, Özer (2015). Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşını mı? *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 43-61.
- Tecer, Ö. Ç. (2014). Jeopolitik Ve Tarihsel Bir Rekabet Sahası Olarak Ukrayna Ve Dış Politika Parametreleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 97-125.
- Tekir, G. (2023). Türk Devletleri Teşkilatının Yeni-İşlevselcilik ve Devletlerarasıcılık Teorileri Bağlamında Değerlendirilmesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 1084-1097.
- Topsakal, İ. (2016). Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 33-53.
- Tüysüzoğlu, G. (2011). Ukrayna'da Turuncu Devrim'in Sonu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 2(3).
- Yalvar, C. (2019). Suçlamaların Gölgesinde Bir Kırım Hanı: Murad Giray Han. *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, 3(6), 1-18.
- Yüksel, S. (2019). Rusya'nın Kırım'ı İlhakı (1783). *Asya Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 217-226.
- "Ankara'da "Türkiye-Ukrayna İşbirliği İçin Öncelikler ve Yenileşme Perspektifleri" konferansı ve resepsiyonu". *Kırım Haber Ajansı*. 5 Aralık 2023. <https://www.qha.com.tr/gundem/ankara-da-turkiye-ukrayna-isbirligi-icin-oncelikler-ve-yenilesme-perspektifleri-konferansi-ve-resepsiyonu-482428> 8Erişim Tarihi: 31.01.2023).
- "Bayraktar!": Ukrainian army shares song celebrating Turkish-made drone fighting back at Russian invasion", 2 Mart 2022, <https://www.newarab.com/news/bayraktar-ukraine-army-shares-song-hailing-turkish-drone> (Erişim Tarihi:04.01.2023).
- "Cumhurbaşkanı Erdoğan Ukrayna'yı ziyaret edecek", 19 Ocak 2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-ukraynayı-ziyaret-edecek-646547.html> (Erişim Tarihi:04.01.2024).
- "Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Lavrov ile Kuleba Antalya'da görüşecek", 07 Mart 2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/disisleri-bakani-cavusoglu-lavrov-ile-kuleba-antalyada->

[gorusecek-661386.html#:~:text=Lavrov%20ve%20Kuleba%20Antalya'da,s%3BCrd%3BCrd%3BCk%2C%20%3CA7abam%4B1z%4B1%20daha%20da%20art%4B1rd%4B1k. \(Erişim Tarihi:04.01.2023\).](#)

“Görüş: Afrika'da "eksen kayması": 2. Rusya-Afrika Zirvesi”, 02.08.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-afrikada-eksen-kaymasi-2-rusya-afrika-zirvesi/2959666> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).

“O ülkeden Türkiye'ye büyük destek”, 2 Aralık 2015, <https://m.sabah.com.tr/dunya/o-ulkeden-turkiyeye-buyuk-destek-3333495/amp> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).

“Putin ile İtalya Başbakanı Conte Libya krizini ele aldı: Mesele barış yoluyla çözülmeli”, 26 Aralık 2019, <https://tr.euronews.com/2019/12/26/putin-ile-italya-basbakan-conte-libya-krizini-ele-ald-mesele-bar-s-yoluyla-cozulmeli> (erişim Tarihi:05.01.2023)

“Putin'in ücretsiz tahıl vaadi hayata geçiyor: Rus buğdayı yüklü 2 gemi Afrika'ya doğru yola çıktı”. Sputnik 17 Aralık 2023. <https://sputniknews.com.tr/20231117/putinin-ucretsiz-tahil-vaadi-hayata-geciyor-rus-bugdayi-yuklu-2-gemi-afrikaya-dogru-yola-cikti-1077502885.html> (Erişim Tarihi:31.01.2023).

“Russian pilot's body flown to Ankara after honours”, 29 Kasım 2025, <https://www.bbc.com/news/world-europe-34957224> (Erişim Tarihi:04.01.2023)

“Rusya ile gerilim artarken Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenski Türkiye'de”, 10 Nisan 2021, <https://tr.euronews.com/2021/04/10/rusya-ile-gerilim-artarken-ukrayna-devlet-baskan-vladimir-zelenski-turkiye-de> (Erişim Tarihi:03.01.2023)

“Rusya Tahıl Koridoru Anlaşması'ndan neden çekildi, bundan sonra ne olacak?”, 18 Temmuz 2023, <https://medyascope.tv/2023/07/18/putin-tahil-koridoru-anlasmasindan-neden-cekildi-simdi-ne-olacak/> (Erişim Tarihi: 03.01.2023).

“Rusya-Ukrayna heyetleri İstanbul'da görüştü, Ukrayna Türkiye'nin garantör ülkeler arasında olmasını istedi”, 29 Mart 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60912025> (Erişim Tarihi:04.01.2023).

“Rusya'nın Ukrayna'daki askeri operasyonuna liderler ve uluslararası örgütler nasıl tepki verdi?”, 24.02.2022, <https://tr.euronews.com/2022/02/24/rusya-n-n-ukrayna-ismaline-dunya-liderleri-ve-uluslararası-orgutler-nas-l-tepki-verdi>(Erişim Tarihi:04.01.2023).

“Sayın Bakanımız Mevlüt Çavuşoğlu'nun Ukrayna Ziyareti”. AB Başkanlığı Web Adresi. 19 Temmuz 2024. <https://www.ab.gov.tr/49647.html> (Erişim Tarihi:31.01.2024).

“Ukrayna ile Türkiye ortak silah üretecek”. Sabah, 16.02.2016. <https://web.archive.org/web/20160310021113/http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/02/16/ukrayna-ile-turkiye-ortak-silah-uretecek> (Erişim Tairih:04.01.2023).

“Ukrayna krizi: ABD ve Rusya dışişleri bakanları Cenevre'de görüştü, krizin hızlı çözümü için umutlu konuşmadı”, 21 Ocak 2022. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60081784> (Erişim Tarihi:03.01.2023).

“Ukrayna'nın; Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki ilk temsilciğinin bulunduğu alanda tarihi gün”, 4 Kasım 2018, <https://ukrturk.net/ukraynanin-osmanli-imparatorlugu-donemindeki-ilk-temsilciğinin-bulundugu-alanda-tarihi-gun/> (Erişim Tarihi:04.01.2023).

“Zelenski: Kendimizi savunacağız”, 24 Şubat 2022, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/Zelenski-kendimizi-savunacagiz-657838.html> 8Erişim Tairih:05.01.2023)

Akhiyadov, M. “Rusya-Ukrayna Krizi ve Türkiye'nin Arabuluculuk Rolü”, 26 Ocak 2022, <https://www.insamer.com/tr/rusya-ukrayna-krizi-ve-turkiyenin-arabuluculuk-rolu.html> (Erişim Tarihi:04.01.2023).

Chirciu, D. “Ukrayna: Çornomorsk, Odessa ve Yujniy limanları 2 hafta içinde çalışacak”, 23 Temmuz 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-cornomorsk-odessa-ve-yujniy-limanlari-2-hafta-icinde-calisacak/2644154> (Erişim Tarihi:06.01.2023)

Jonathan Beale, “Ukrayna'da hava sahası mücadelesi: 'Havada üstünlük kuran savaşçı kazanır’, 15 Nisan 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61118718> (Erişim Tarihi:05.01.2023).

Ogan, S., “Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yuşçenko’nun Türkiye Ziyareti ve Türkiye – Ukrayna İlişkileri”. 27 Ekim 2008. <https://www.turksam.org/detay-ukrayna-devlet-baskani-viktor-yuscenko-nun-turkiye-ziyareti-ve-turkiye-ukrayna-iliskileri> (Erişim Tarihi: 03.01.2023).

Yavuz, T. “5 Soruda Rusya-Ukrayna Krizi”, 9 Nisan 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-rusya-ukrayna-krizi/2203164> (Erişim Tarihi:04.01.2023).

Ukrayna’nın Ankara Büyükelçiliği resmi internet sitesi, <https://turkiye.mfa.gov.ua/tr/buyukelcilik/buyukelcilik-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 17.02.2024).

Attar, A. “Türkiye-Ukrayna Dostluk Anlaşması”. Atatürk Ansiklopedisi. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-ukrayna-dostluk-antlasmasi/> (Erişim Tarihi:17.02.2024).

“Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenskiy’nin Ülkemize Gerçekleştireceği Ziyarete İlişkin Basın Açıklaması”. <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/126515/ukrayna-devlet-baskani-volodimir-zelenskiy-nin-ulkemize-gerceklestirecegi-ziyarete-iliskin-basin-aciklamasi> (Erişim Tarihi:17.02.2024).

“Rusya-Ukrayna Savaşı’nın başlangıcından bu yana 2000’den fazla esir değiştirildi”. Anadolu Ajansı. 23.02.2023. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ukrayna-savasinin-baslangicindan-bu-yana-2000den-fazla-esir-degistirildi/2828722> (Erişim Tarihi: 17.02.2024).

Rochat, M. “Opinion – The War in Ukraine and Food Security in Africa”. 14 Aralık 2022. <https://www.e-ir.info/2022/12/14/opinion-the-war-in-ukraine-and-food-security-in-africa/> (Erişim Tarihi: 17.02.204)